

Redaksjonelt

Temaet for dette dobbeltnummeret av *Sosiologi i dag* er foreldreskap. Redaksjonen har invitert både ”ferske” stemmer og mer etablerte forskere. Vi har også lagt vekt på å få fram noe av bredden i den forskningen om foreldreskap som har den nordiske velferdsstatsmodellen som ramme. Et viktig bakteppe for dette temanummeret er den økte politiske interessen for foreldreskap. Omsorg for barn har blitt et hett politisk tema de senere år, ikke bare i Norge, men i de fleste vestlige velferdsstater. Her hjemme har de politiske diskusjonene først og fremst dreid seg om foreldrepermisjonens utforming, kontantstøtten – og kjønnslikestilling i arbeids- og familieliv. Og i den forbindelse, om hvor grensen skal gå for statens styring av hvordan omsorgen fordeles mellom mor og far, og mellom uformelle og formelle omsorgsarenaer. Dagens foreldre møter imidlertid også økte krav når det gjelder foreldreskapets innhold og omfang. Utvidelser av foreldreansvaret speiler nye forståelser av hva barn trenger for å ha det bra her-og-nå, og for å lykkes i et framtidig voksenliv.

Artiklene som presenteres her, berører disse temaene. De kan sorteres i to hovedkategorier; et knippe av artikler analyserer ulike deler av den politikken som retter seg mot foreldre og barn i sosialdemokratiske velferdsstater, mens et annet knippe belyser hvordan foreldreskap utøves i ulike kontekster eller situasjoner – og hva slags forståelser av ”godt for eldreskap” ulike typer foreldrepraksiser utgår fra. Artiklene er skrevet ut fra en norsk – og primært norsk – kontekst, men det er ikke et entydig bilde av et ”nordisk” foreldreskap som skrives fram. Tvert om belyser bidragene et mangfold både når det gjelder idealer og praksiser, og i muligheten til å virkeliggjøre de idealer man identifiserer seg med.

Et viktig poeng i flere av tekstene er dessuten at foreldreskap ikke utformes i et vakuum, upåvirket av endringer på andre samfunnsområder, som arbeidsliv, familiepolitikk, klasse, kjønnsroller og samlivsformer. Artiklene i dette nummeret tematiserer heller ikke bare foreldreskap som ramme for produksjon og konstruksjon av barn og barndom, men også som arena for foreldres egne menings-, identitets- og verdighetsprosjekter. Vi blir dessuten presentert for eksempler på foreldreskap som utformes i tråd med – og på tvers av –

hegemoniske diskurser, normer og intensjoner bak politiske virkemidler og ordninger.

I artikkelen til Birgitte Johansen belyses statlige styringsteknikker. I dette bidraget – *Far som familiepolitikkens trojanske hest. Fedrekvoten som maktteknologi* – analyseres den norske fedrekvoten som en statlig maktteknologi for å endre sosiale praksiser både i familien og arbeidslivet. Fedrekvotens ekplisitte mål er å bidra til økt likestilling gjennom å føre far hjem til barneomsorg og mor tidligere tilbake til betalt arbeid. Samtidig er både familien og arbeidslivet felt hvor direkte statlig styring strider mot liberale prinsipper i moderne samfunn. Gjennom å fortolke familiepolitiske tekster fra like før og like etter fedrekvotens innføring i 1993 i et regjeringsperspektiv, identifiserer Johansen hvordan far posisjoneres som *regjeringsagent* og familiepolitikkens ”trojanske hest” – i statens indirekte styring for å fremme likestilling. For det første posisjoneres fedre som subjekter som må reformeres – til å ønske å dele på omsorgsansvaret hjemme. Som reformerte subjekter skal fedrene så forhandle med mødre og påvirke dem til å gi fra seg mer av omsorgsansvaret og komme tidligere ut i betalt arbeid. Arbeidslivsstruktur- og kulturer som motvirker fedres deltakelse hjemme, tematiseres som et problem i disse familiepolitiske tekstene. Men snarere enn å rette skytset og direkte styring mot arbeidslivets organisasjoner og lite familievennlige krav til arbeidstakere, skal reformerte enkeltfedre, gjennom å ta mer permisjon og derigjennom mer reelt omsorgsansvar hjemme, kjempe statens kamp og endre arbeidslivet innenfra. Johansen peker på et problematisk aspekt ved denne strategien; den gjør endring av seige kjønns- og arbeidslivsstrukturer til et individuelt ansvar for fedre. Hun stiller også spørsmål ved hvor vellykket denne indirekte styringsteknikken egentlig har vært: Selv om fedrekvoten regnes som vellykket fordi den har endret fedres permisjonspraksiser, viser forskning at når det gjelder likestilling, opptrer ikke fedre som de reformerte regjeringsagenter de konstrueres som, i statlige styringsdokumenter.

Margunn Bjørnholts tema er utformingen av familie- og likestillingspolitikken, mer generelt. I artikkelen *Den norske likedelingsmodellen – fra samfunnskritikk til hegemonisk styringsmodell* anlegger Bjørnholt et historisk perspektiv, inspirert av hennes egen nylig avsluttede oppfølgingsstudie av Erik Grønseths aksjonsforskningsprosjekt *Ektefelledelt arbeidstid* som startet opp i 1969. Hun tar utgangspunkt i kritiske perspektiv – representert blant annet ved Erik Grønseth – fra familie- og likestillingspolitikkenes tidlige fase, og spør hva som skjedde med dem. Mer konkret prøver hun å belyse hvorfor familie-

og likestillingspolitikken har blitt som den har blitt, i hennes for- tolkning snevert fokusert på fedres betydning i barnets første leveår, gjennom å fokusere på det som gikk tapt på v-eien, dvs. den grunnleggende kritikken av fulltids- arbeidsnormen. Bjørnholt reflekterer både over ulike for-klaringer på den hegemoniske posisjonen normen om dobbelt fulltid har fått i dagens politikk- utforming, og noen av den nåtidige politikkenes konsek-enser – blant annet en moralsk privilegering av et middelklassespesifikt livsprosjekt.

Hvem som identifiserer seg med rådende for eldreskapsidealer og hvem som yter motstand når de pålegges å følge dem er sjelden tilfeldig – slik Nicole Hennum tematiserer i artikkelen *Mot en standardisering av voksenhet? Barn som redskap i statens disiplinering av voksne*. Hennums utgangspunkt er den formen for statlig styring som ofte vir-ker i det skjulte, nemlig den disi- plineringen som velferdsstatens kunnskapsregimer bærer med seg. Fordi det er slik at barn og voksne – som kulturelle kategorier – defineres i forhold til hverandre, kan den ene kategorien, dvs. voksne, styr-es gjennom den andre, via vitenskapelige sannheter som etabler-es om barns behov og barns beste. Videre pekes utviklingspsykologien ut som hovedleverandør av de sannheter om barn som statlig politikktutforming bygger på, og som dermed legitimerer disiplineringen av bestemte grupper av voksne. Men, slik Hennum viser, kan også andre perspektiver på barn og barndom inngå i slike pr-osesser – i gitte situasjoner kan for eksempel det å aner-kjenne barns rett til å bli hørt i saker som angår dem, gjøre barn delaktige i disiplineringen av sine egne for eldre. Det siste poenget skrives fram med utgangspunkt i en analyse H-ennum har gjort av saksmapper i barneve-ernet. Konklusjonen er at nye – og potensielt kritiske – perspektiver på barn forbindes med rådende sannheter på måter som er vanskelige å få øye på.

Lucas Forsberg utforsker i sin artikkel *Engagerat föräldraskap som norm och praktik* hvordan svenske, fulltidsarbeidende middelklasseforeldre italesetter og praktiserer foreldreskap i lys av en kultur ell norm om *engasjert foreldreskap*. Overordnede elementer i denne normen foreskriver ”gode foreldre” som an-svarlige, barnesentrerte og nære. Gjennom å innføre en analytisk distinksjon mellom det engasjerte foreldreskapets tid *for* og tid *med* barn, går imidlertid Forsberg bak den generelle normen og løfter fram hv-ordan det er den siste formen for samvær – der for eldre gir barna udelte oppmer-ksomhet – som privilegeres i foreldrenes fortellinger og konstitueres som den tiden da det virkelig engasjerte foreldreskapet utformes. Dette analytiske skillet fanger opp kjønnete dimensjoner ved det engasjerte foreldreskapet blant noen av disse

likestillingsorienterte, fulltidsarbeidende middelklasseforeldrene. Men først og fremst drøfter artikkelen hvordan idealet om den udelte, engasjerte foreldreinvolveringen får en dobbel funksjon for alle foreldrene: På den ene siden er det en kilde til dårlig samvittighet i diskrepansen mellom det de ønsker og det de føler at de får til. På den andre siden er det nettopp ved å uttrykke identifisering med idealet at de skaper og bekrefter sin selvidentitet som engasjerte foreldre.

I Ragnhild Sollunds artikkel, *Au pairordningen i Norge: Rolleforståelse og praksis blant au pairer og vertsfamilier*, møter vi fulltidsarbeidende foreldrepar som løser det de oppfatter som tidsklemme – knyttet til ønsket om nettopp å realisere dobbeltfulltids-modellen – gjennom å ansette en au pair. Au pairordningens offisielle hensikt er kultur utveksling for unge mennesker, men den innebærer samtidig at au pair en skal arbeide for den familien hun skal integreres i, og få lønn ("lommepenger") for det arbeidet hun gjør. Med utgangspunkt i kvalitative intervjuer med norske vertsfamilier og au pair er fra Øst-Europa og Filippinene, belyser Sollund blant annet hvordan vertsfamilier og au pairer forholder seg til hverandre, og de spenninger som oppstår når vertsfamilie og au pair har asymmetriske rolleforventninger, dvs. når den ene parten søker en mer familiær relasjon og den andre en mer profesjonell arbeidsgiver/ansatt-relasjon. Et annet tema som belyses er hvordan foreldre forholder seg til relasjonen mellom au pair en og barna – blant annet for å unngå at barna blir for knyttet til henne. Gjennom Sollunds analyse ser vi også noen av de omkostningene arbeidsmigrasjon har for au pair ene, særlig for de som selv har barn – men også den verdigheten som ligger i å kunne forsørge dem der hjemme.

Også i Knut Oftungs artikkel, *Farskap etter samlivsbrudd: Rekonstruksjon av det hverdagslige*, er verdighetsbestrebelse en viktig dimensjon. I artikkelen utforsker han hvorfor *det hverdagslige* inntar en så sentral plass i skilte fedres fortellinger om samvær med barn, og hvilke strategier fedre anvender for å reetablere det de ser som hverdagslig samvær med barna etter skilsmissen. Variasjoner i hverdagens betydning belyses gjennom å ta utgangspunkt i teorien om sosiale script, og en analyse av hvilke script som står tilgjengelig for dagens fedre: For fedre som knytter an til ulike *script for farskap* kan den samme samværsbrøken ha helt ulik betydning. For den likestillingsorienterte faren, kan helgesamvær aldri bli nok, mens for faren som knytter an til et forsørgerfar-script – med dette scriptets tilhørende handlingsrepertoar – kan helgesamvær være meningsfylt og grunnleggende bekræftende. Oftung

tematiserer imidlertid ikke bare de muligheter og utfordringer det mangfoldet av script for farskap som er kulturelt tilgjengelige, innebærer for individuelle fedre. Han har også et blikk for hva dette betyr i en større sammenheng, for kjønnsrettferdigheten.

Farskapsidealer og -praksiser er også tema i Gunhild R. Farstads artikkel *Hva betyr det å ta pappaperm? Når fedrekvotens intensjoner møter menns ulike farskapsmodeller*. Hun undersøker på sin side variasjon blant fedre i "intakte" par. Utgangspunktet for artikkelen er øremerkingen av en egen fedr ekvote i den norske foreldrepermisjonsordningen, og det empiriske materialet består av foreldrepar med forskjellige praksiser og forståelser – både når det gjelder permisjonen og i tiden etterpå. I analysen viser Farstad at måten fedrene utformer sitt farskap på varierer mer med deres farskapsmodell enn med deres permisjonspraksis. Eksempelene i analysen viser hvordan det å ta hele fedr ekvoten alene ikke nødvendigvis leder til en likestilt for eldreinvolvering etter permisjonen. Og på den annen side: at en selvstendig, involvert og omsorgsorientert farsrolle kan utformes også blant fedre som verken tar hele fedr ekvoten eller tilbringer permisjonstiden alene med barnet. Med bakgrunn i denne analysen, problematiserer hun tanken som ligger til grunn for innføringen og utvidelser av fedrekvoten – og som støtter seg på tidligere norsk forskning om foreldrepermisjon: at det er en direkte sammenheng mellom fars tid med spedbarnet uten mor til stede og hans mulighet til å utvikle selvstendig omsorgskompetanse og utforme deltakende, involvert farskap. Et sentralt poeng hos Farstad er at strukturelle føringer i politiske virkemidler som fedrekvoten, får ulike utslag og betydninger i møter med forskjellige kulturelle modeller for farskap, og at dette må innreflekteres både i politikkutforming og analyser av foreldrepraksiser.

Hege Eggen Børve og Brita Bungum skriver også om fedre – under tittelen *Globale arbeidstakere – fedre mellom nærvær og fravær*. Deres tema er hvordan idealet om en involvert og nærværende far konfronteres og håndteres i familier med mer kjønnsstradisjonell arbeid-familietilpasning. Analysen handler om hva som skjer i familier der far jobber i globale kunnskapsorganisasjoner som innebærer reising og tidsfleksibel arbeidsinnsats, og samtidig skal forsøke å utforme sitt farskap i tråd med rådende norske farskapsidealer. Med utgangspunkt i familiens – mødres og barns – fortellinger viser artikkelen hvordan fars deltakelse i "grenseløse tidskulturer" på tvers av tidssoner krever en fleksibel og tilpasningsdyktig familie. Fars involvering i familien som medforelder og pappa begrenses av fysisk fravær – men også av at "jetlag-far en" er sliten og

bruker tid på å omstille døgnrytmen når han er hjemme. Samtidig sporer også analysen en fleksibilitet, eller dobbelthet, i barns fortellinger: På den ene siden uttrykkes fars fravær som et savn, på den andre siden konstrueres fars fravær som en forståelig og nødvendig ulempe ved en interessant og godt betalt jobb. Et hovedpoeng i artikkelen er likevel at arbeidsvilkårene i denne typen globalt arbeidsliv kan bidra til et tilbakeslag i utviklingen av en nær værende fars-praksis.

Dobbeltnummeret inneholder også en seksjon med bokomtaler . Kari Nyheim Solbrække har skrevet et essay med utgangspunkt i Helge Svares bok *Menn i pleie og omsorg – brødre i hvitt*. I en kommentar til Solbrække drøfter Helge Svare noen av de problemstillingene hun reiser. I tillegg skriver Oline Pedersen om Cecilie Basberg Neumanns bok *Det bekymrede blikket*, Unn Conradi Andersen om Cathrine Holsts *Hva er feminisme* og Kari Wærness om Anne Lise Ellingsæters *Vår tids moderne tider: det norske arbeidstidsregimet*.

God lesning!

Selma Therese Lyng og Kari Stefansen
Temaredaktører